

En farlig redelighed

Af Svend Bruhns

En boganmeldelse af:
Favrholdt, D. (2005). *Farlige tanker : forskning under hammeren*.
Århus. 131 s.

Svend Bruhns
Forhenværende assisterende fagleder
DB Aalborg

Det kan være vanskeligt at sige, hvor grænsen går mellem sjusk & fejl og virkelig videnskabelig uredelighed. Begrebet uredelig intention - ond vilje - er det vigtigste kriterium til at skelne, men vanskeligt at bevise. Internationalt set findes der efterhånden en del tilfælde, hvor forskere er blevet afsløret som snydere. I nogle lande har man nu oprettet statslige organer, der skal tage affære, hvis der anmeldes tilfælde af formodet videnskabelig uredelighed, som det hedder.

I Danmark har vi Udvalgene Vedrørende Videnskabelig Uredelighed under Forskningsstyrelsen (UVVU). Oprindeligt var UVVU ét udvalg, der kun skulle behandle sager inden for sundhedsvidenskab, men det blev fra 1998 udvidet til tre udvalg, så alle de videnskabelige forskningsområder er dækket.

Fra Bekendtgørelse om UVVU af 28. juni 2005 citerer jeg § 2:

"Ved videnskabelig uredelighed forstås en forsætlig eller groft uagtsom adfærd i form af forfalskning, plagiering, fortieelse eller lignende, der indebærer en utilbørlig vildledning om egen videnskabelig indsats og/eller videnskabelige resultater."

Omfattet er herefter bl.a.:

- 1) Uoplyst konstruktion af data eller substitution med fiktive data.
- 2) Uoplyst selektiv eller skjult kassation af egne uønskede resultater.

- 3) Uoplyst usædvanlig og vildledende anvendelse af statistiske metoder.
- 4) Uoplyst ensidig eller forvredet fortolkning af egne resultater og konklusioner.
- 5) Plagiering af andres resultater eller publikationer.
- 6) Uretmæssig angivelse af forfatterrolle, titel eller arbejdssted.
- 7) Afgivelse af urigtige oplysninger om videnskabelige kvalifikationer.

Punkt 6 drejer sig bl.a. om Gæsteforfatter = person, der er med på forfatterlisten til et dokument uden at have deltaget i arbejdet (kan også kaldes æresforfatterskab) og Spøgelsesforfatter = person, som faktisk har deltaget i arbejdet, men som ikke nævnes på forfatterlisten til et dokument. Også om hvem der har ret til at optræde som førsteforfatter på forfatterlisten (se herom Bruhns, 1995). Nogle vil nok være tilbøjelige til at se med mildere øjne på spørgsmål som gæste- og spøgelsesforfatterskaber (sammenlignet med sådan noget som fabrikation eller forfalskning af forskningsresultater).

Men problemer, som er kommet frem i forbindelse med afsløringen af virkelige svindlere, som fx Darsee og Slutsky, har tydeliggjort, at det kan have alvorlige følger både personligt for gæsteforfattere, som egentlig ikke havde del i arbejdet, men som har været medforfattere på publikationer, der har bragt forfalskede forskningsresultater. Det er også galt for forsk-

ningens anseelse, idet det plejer at være sådan, at et godt navn borger for kvaliteten, hvilket det naturligvis stadig gør i langt de fleste tilfælde. Men der er altså blevet dokumenteret et antal tilfælde, hvor det har vist sig, at de gode navne intet betyder.

Norden

Nogle norske undersøgelser er interessante, ikke mindst fordi der heri er blevet spurgt, om forskerne selv har bedrevet uredelighed³.

Der findes nogle få undersøgelser, hvor forskere direkte er blevet spurgt, om de har kendskab til uredelighed i forskning. Der er naturligvis stor usikkerhed i resultaterne fra sådanne undersøgelser, men alligevel finder jeg dem højst interessante. Jeg vil gå lidt nærmere ind på Elgesem, Jåsund & Kaisers undersøgelse om uredelig og diskutabel forskning ved norske universiteter. Undersøgelsen blev udført i 1996 gennem udsendelse af i alt 1203 spørgeskemaer til 6 fagområder ved 3 af de 4 norske universiteter. Undersøgelsen er interessant, både fordi den er fra et nordisk naboland, og fordi den medtager både samfundsfag og humaniora. Langt de fleste andre undersøgelser holder sig til sundhedsvidenskaberne. Svarprocenten var meget lav: 38,7 % i snit, mens to lignende undersøgelser har været oppe på henholdsvis ca. 65 % og 80 %. Man må for-

Det mest påfaldende i undersøgelsen er, at nogle respondenter indrømmer, at de selv har udført videnskabeligt uredelige eller diskutabile handlinger.

mode, at personer, som personligt har kendskab til irregulær forskningspraxis, snarere har taget sig tid til at besvare spørgeskemaet. Men det er også sikkert, at der er ulyst og stor usikkerhed i forskningsmiljøer ved overhovedet at beskæftige sig med emnet. Man kan derfor ikke vide, om de tal, der kom ud af undersøgelsen, generelt afspejler norske forskeres indstilling til problemerne. Det kan også være, at flere rapporterer om de samme uredeligheder. Men det er nogle meget bemærkelsesværdige fund. I Elgesem et al.'s undersøgelse³, svarede en del af respondenterne, at de havde kendskab til irregulær forskning ved norske universiteter. Æresforfatterskab og salamisering (dvs at forskeren stykker resultatet af eet forskningsprojekt ud i for mange forskellige publikationer for at få sin publikationsliste til at vokse = LPU [Least Publishable Unit./ red.]), toppede med henholdsvis 94 og 86 respondenter som svarede, at de kendte tilfælde, hvor det var forekommet.

Det mest påfaldende i undersøgelsen er, at nogle respondenter indrømmer, at de selv har udført videnskabeligt uredelige eller diskutabile handlinger. Antal af respondenter som selv har udført eller været udsat for uredelige eller diskutabile handlinger:

	Har udført selv	Været udsat for
Uredelige handlinger	35	68
Diskutable handlinger	41	42

Elgesem et al. 1997, s.62.

Et par år før udførte Bekkelund¹ et al. en lignende undersøgelse: 274 tilfældigt udvalgte forskere, ansat ved de fire medicinske fakulteter i Norge, fik tilsendt et spørgeskema med 10 spørgsmål om uredelighed, som skulle besvares helt anonymt. Her var en svarprocent på ikke mindre end 80. Et antal på 47 personer (22 %) rapporterede om mindst ét tilfælde af alvorlig uredelighed enten i deres eget nære forskningsmiljø eller inden for deres fakultet. Hertil kommer, at 58 % havde kendskab til mindst ét tilfælde af mindre alvorlige brud på forskningsetiske regler. På spørgsmålet om de selv havde bidraget til et eller flere af forseelserne svarede 87 % nej, men 9 % svarede ja og 4 % undlod at svare. Man må konkludere, at norske forskere finder, at uredelighed i forskning er hyppigt forekommende.

Disse data kan sættes i perspektiv af at NUVU (Det Norske Nasjonale Utvalg for Vurdering av Uredelighet i Helsefaglig Forskning)

i perioden 1994-97 kun behandlede 3 sager, hvori NUVU i øvrigt ikke fandt videnskabelig uredelighed. Optimisten kan klappe i hænderne over, at der åbenbart ikke er uredelighed i Norge. Pessimisten kan sørge over, at videnskabsmændene åbenbart ikke anmelder det fusk, som de har kendskab til.

USA

En ny spørgeskemaundersøgelse i USA af 3200 af forskere inden for sundhedsvidenskab fandt, at 1/3 af dem sagde, at de havde deltaget i handlinger, der strider mod god videnskabelig praksis, herunder også noget som decideret er videnskabelig uredelighed⁵.

Farlige tanker

David Favrholt har skrevet en debatbog *Farlige tanker* (2005) om videnskabelig uredelighed med særligt henblik på UVVU og to af deres mest celebre sager, nemlig sagerne hvor Bjørn Lomborg og Anders Pape Møller blev indklaget. Det er en meget spændende bog, skrevet med stort engagement. UVVU har med en ny bekendtgørelse, der trådte i kraft 1. august 2005, mistet meget af sin magt, men alligevel angriber Favrholt med denne bog UVVU, fordi "UVVU

indtil august 2005 var et godt eksempel på en forskningskontrol, som var af den uheldige slags, en fascistoid konstruktion midt i et nogenlunde velfungerende demokrati"⁴ (s.106).

I denne omtale af Favrholt's bog vil jeg koncentrere mig om ét af Favrholt's eksempler, nemlig Anders Pape Møller-sagen. APM blev uddannet som biolog ved Århus Universitet 1983 og PhD sammesteds to år senere (i øvrigt efter at han var blevet uddannet som bibliotekar ved Biblioteksskolen i Aalborg). Senere var han bl.a. ansat ved Uppsala Universitet og 1994-96 var han professor i økologi ved Københavns Universitet (KU). Denne stilling forlod han, efter eget udsagn bl.a. i protest mod det manglende videnskabelige engagement på Institutet. Siden 1996 har han været forskningsdirektør ved Université Pierre et Marie Curie i Paris. APM er en meget idérig og effektiv forsker, som har publiceret hundredvis af artikler i de fineste videnskabelige tidsskrifter,

ofte i samarbejde med forskere fra mange andre lande. Han er også citeret tusindvis af gange og tilhører kategorien "highly cited author" hos ISI (Institute for Scientific Information).

I marts 2001 modtog UVVU en klage fra en dansk naturvidenskabelig forsker over en artikel, som APM sammen med en anden forsker havde publiceret i tidsskriftet *Oikos*, bd. 82, 1998, s. 246-52. Klagen beskyldte APM for at have begået fejl og at have fabrikeret data. Klageren publicerede også sin klage på Internettet og sendte klager direkte til *Oikos*, som dog ikke trykte hans klage, samt til diverse universiteter. Flere tidsskrifter og universiteter indførte en midlertidig boycott af APM, men en stor gruppe af forskere fra mange forskellige lande, som kendte APM som forsker, udsendte en støtteadresse for ham på Nettet, samt i tidsskrifterne *Science* og *Nature*.

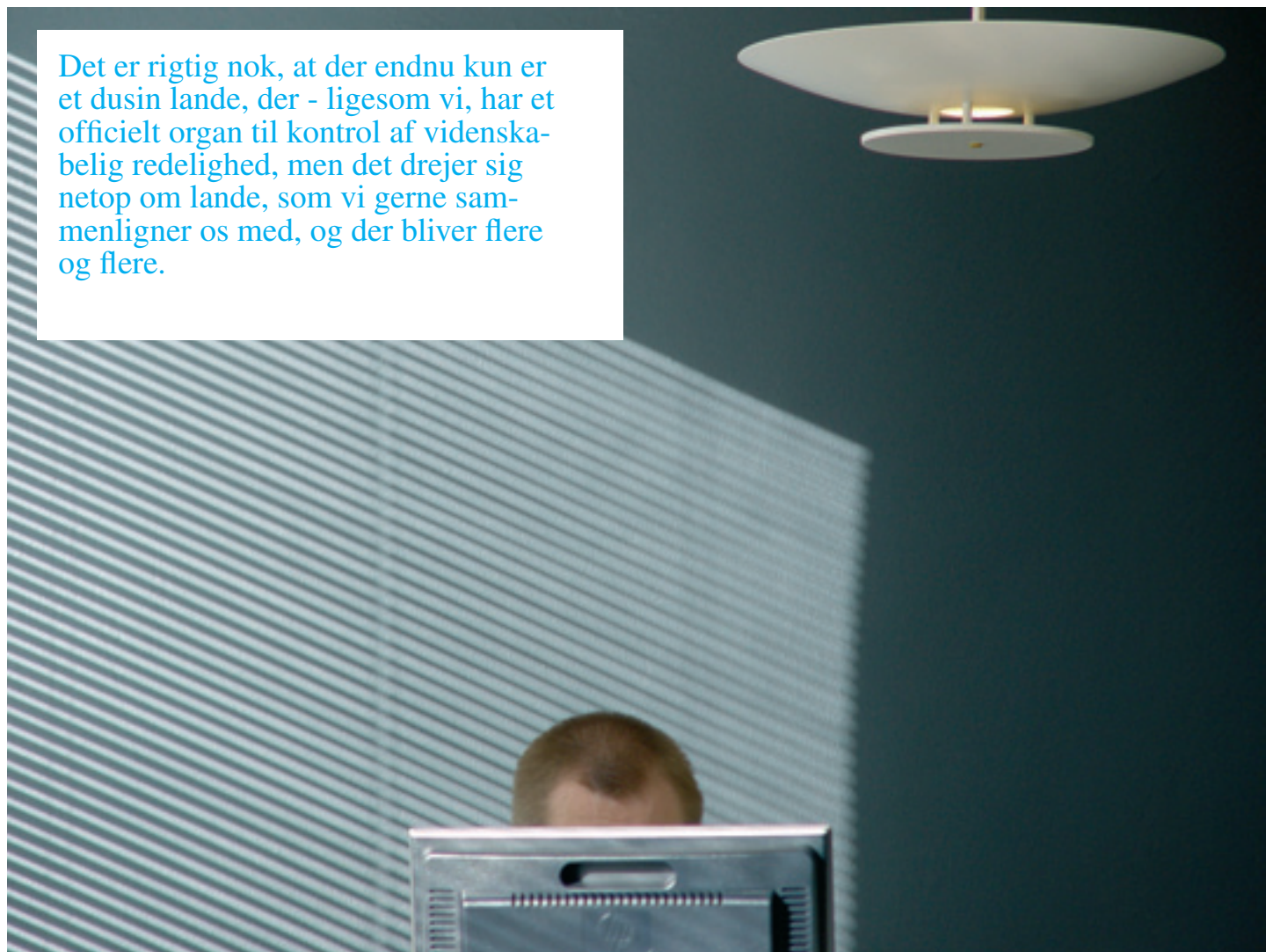
UVVU nedsatte et ad-hoc udvalg til at undersøge sagen og på grundlag af dette udvalgs redegørelse resolverede UVVU i oktober 2003 at "der fra den indklagedes side var udvist videnskabelig uredelighed". Det er en meget, meget alvorlig "dom", som kan være fuldstændig ødelæggende for en videnskabsmand, karrieremæssigt, forskningsmæssigt, personligt. Sagsbehandlingen hos UVVU skal derfor være hævet over kritik, og det var den ikke i det daværende UVVU, fordi de fulgte procedurer, der ikke gav den indklagede alle muligheder for at forsvare sig. APM blev ikke indkaldt til at afgive forklaring, og han fik ingen forsvarer. Favrholt: "juridisk set er der her snarere tale om en standret end en domstol"⁴ (s. 84).

UVVU skrev også, at den forfalskning, de mente, var sket "er sket forsætligt, eller at der fra indklagede som medforfatter i hvert fald har været udvist grov forsømmelighed". Problemet for APM var også, at han ikke kunne fremvise de originale datafiler, idet hans bærbare computer og de fleste af hans disketter var blevet stjålet fra hans aflåste kontor i København kort efter, at han var ankommet til Paris – altså 5 år før sagen kom op i UVVU. Der er uden tvivl begået uret mod APM.

Fra 2005 er UVVUs statutter ændret, måske til det bedre, men samtidig er dets beføjelser indskrænket. Favrholt kritiserer overhovedet eksistensen af UVVU, også i den nye udformning; "UVVU skal nedlægges, jo før jo hellere". UVVUs formål som Favrholt kan finde i dokumenterne er, at UVVU er dannet til styrkelse af dansk forsknings troværdighed. Det mener han, at forskerne bedre selv kan gøre gennem den indbyrdes kontrol, som ligger

Man må konkludere, at norske forskere finder, at uredelighed i forskning er hyppigt forekommende.

Det er rigtig nok, at der endnu kun er et dusin lande, der - ligesom vi, har et officielt organ til kontrol af videnskabelig redelighed, men det drejer sig netop om lande, som vi gerne sammenligner os med, og der bliver flere og flere.

i selve det videnskabelige arbejdes praksis og etik. Han mener, at tilstedeværelsen af et sådant kontrolorgan snarere får udenlandske forskere til at mene, at der må være noget galt med forskningsmoralen i Danmark, hvis det er nødvendigt med et sådant statsligt organ.

Jeg mener, at der nu er så mange tilfælde af dokumenteret forskningsfusk, som er sluppet igennem Videnskabens kontroller (hvormed jeg især tænker på de videnskabelige tidsskrifters redaktioner og referees), at man ikke blot kan regne med, at videnskaben er selvkontrollerende, især ikke når man kigger på de nyere undersøgelser, hvor forskere indrømmer, at de selv har begået forskningsfusk. Når man betænker den store konkurrence og det publiceringspres, der er inden for alle mulige videnskaber (incl. informations- og biblioteksvidenskaben) i dag, tror jeg, at man må sige, at videnskabelig uredelighed er kommet for at blive – medmindre der bliver gjort noget seriøst ved sagen.

Det er rigtig nok, at der endnu kun er et dusin lande, der - ligesom vi, har et officielt organ til kontrol af videnskabelig redelighed, men det drejer sig netop om lande, som vi gerne sammenligner os med, og der bliver flere og flere. Det nyeste, jeg har kendskab til, er United Kingdom, som fra oktober 2005 får et sådant organ, dog kun for sundhedsvidenskab og foreløbig for tre år.

Det andet formål er at UVVU skal ”modvirke, at uklare, usikre eller måske vildledende oplysninger bliver formidlet til offentligheden” (s.109 og 111-12). Jeg har ganske vist ikke kunnet finde denne sætning i UVVUs årsberetning, hverken den for 2002 (udg.2003) eller den for 2003 (udg.2004), men Favrholt har et par pointer, når han skriver, at det er klart, at statsansatte teologer formidler uklare, usikre eller måske vildledende oplysninger, når de fx præsenterer som en faktisk sandhed, at Jesus var Guds søn, og at hans mor præsterede en jomfrufødsel.

Favrholt's bog kan jeg anbefale til alle som interesserer sig bare lidt for forskningspolitik.

Referencer

¹ Bekkelund, S.I., Hegstad, A. & Førde, O. H. (1995). Uredelighed i medicinsk og helsefaglig forskning i Norge. – I: Tidsskrift f. norsk lægeforening, årg.115, 1995, s.3148-51.

² Bruhns, S. (1995). Kun hvis jeg bliver førsteforfatter. - I: Biblioteksarbejde nr.44, 1995, s.31-37.

³ Elgesem, D., Jåsund, K.K. & Kaiser, M. (1997). Fusk i forskning : et studie av uredelig og diskutabel forskning ved norske universiteter. Oslo. 115 s.

⁴ Favrholt, D. (2005). Farlige tanker : forskning under hammeren. Århus. 131 s.

⁵ Martinson, B.C., M.S. Anderson & de Vries, R. (2005). Scientists behaving badly. - I: Nature, bd.435, s.737-38.

⁶ UVVU: Beretning 1993- .Kbh., 1994- .

⁷ www.forsk.dk